

**ТАЪЛИМ СИФАТИНИ ОШИРИШ ЖАРАЁНИДА ЎҚИТУВЧИНИНГ  
КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ОМИЛЛАРИ**DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2022.26.57.029>**Юсунова Дилоромхон Сабирджановна,***Андижон давлат университети умумий педагогика кафедраси ўқитувчиси*

**Аннотация:** мақолада Янги Ўзбекистон шароитида таълим сифати ва самарадорлигига эришишнинг муҳим жиҳатлари тўғрисида фикр юритилган. Хусусан, педагогнинг касбий компетентлиги ва унинг мезонлари, касбий компетентликни ривожлантириши борасида таклиф ва тавсиялар баён этилган.

Таълим учун талаба фаолияти ва унинг муваффақияти энг муҳим натижадир. Кўзланган мақсадга эришиш учун ўқув жараёни самарали таъкил этилиши лозим бўлиб, бу эса педагогдан катта маҳоратни, интеллектуал заковатни қисқача қилиб умумлаштирилганда педагогик компетентликни талаб этади.

**Калит сўз ва иборалар:** рақамли муҳит, технология, ижтимоий ҳаёт, таълим тизими, компетентлик, касбий компетентлик.

**ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ  
ПЕДАГОГОВ В ПРОЦЕССЕ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ****Юсунова Дилоромхон Сабирджановна,***преподаватель кафедры общей педагогики Андijanского государственного университета*

**Аннотация:** В статье рассматриваются важные аспекты достижения качества и эффективности образования в условиях Нового Узбекистана. В частности, описаны профессиональная компетентность учителя и ее критерии, предложения и рекомендации по развитию профессиональной компетентности.

Учеба студентов и ее успех - самые важные результаты обучения. Для достижения желаемой цели процесс обучения должен быть эффективно организован, что требует от учителя большого мастерства, педагогической компетентности, короче говоря, интеллектуального интеллекта.

**Ключевые слова и фразы:** цифровая среда, технологии, общественная жизнь, система образования, компетентность, профессиональная компетентность.

**FACTORS FOR DEVELOPING PROFESSIONAL COMPETENCE OF  
TEACHERS IN THE PROCESS OF IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION****Yusupova Diloromxon Sabirdjanovna,***Lecturer at the Department of General Pedagogy, Andijan State University*

**Abstract:** The state considers important aspects of achieving the quality and effectiveness of education in the conditions of New Uzbekistan. In terms of frequency, the professional competence of a teacher and its criteria, proposals and recommendations for the development of professional competence are described.

Student learning and its success are the most important outcomes for learning. In order to achieve the desired goal, the learning process must be effectively organized, which requires great skill from the teacher, pedagogical competence, in short, a summary of intellectual intelligence.

**Keywords and phrases:** digital environment, technology, everyday life, education system, competence, professional competence.

**Кириш.** Рақамли муҳит жараёнида технология, иктисодиёт ва сиёсатдаги янги тенденциялар шахснинг ижтимоий ҳаётига, иш жойига ва турмуш тарзига, айниқса, атроф-муҳит ва ресурс муаммоларига таъсир килмоқда. Ҳозирги глобаллашув даврида жамият жуда катта ўзгаришларни бошдан кечирди ва бу ўзгаришлар бевосита таълим тизимига ҳам аҳамиятли таъсир кўрсатди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 декабр кунги Олий Мажлисга навбатдаги Мурожаатномасида “Ёшларни замонавий билим ва тажриба, миллий ва умумбашарий кадриятлар асосида мустақил ва мантиқий фикрлайдиган, эзгу фазилатлар эгаси бўлган инсонлар этиб вояга этказамиз” деб айтган сўзлари таълим жараёни иштирокчиларининг жамият тараққиёти йўлидаги ролини ошириш билан бир қаторда уларнинг зиммасига улкан вазифаларни белгилаб берди.

Жамиятимизнинг ижтимоий-иқтисодий ҳаётида рўй бераётган туб ўзгаришлар давлатимизнинг олдида таълим тизимини ривожлантириш билан боғлиқ муҳим масалаларни қўйди. Ушбу вазифалар ечими сифатида компетент ёндашувга асосланган таълим стандартларининг амалиётга тадбиқ этилиши замон талаб этаётган интеллектуал салоҳиятли кадрларни тайёрлашга қаратилган бўлса, бевосита бу жараён педагог фаолиятига ҳам изчил боғлиқ саналанади. Бозор муносабатлари шароитида меҳнат бозорида устувор ўрин эгаллаган кучли рақобатга бардошли бўлиш ҳар бир мутахассисдан касбий компетентликка эга бўлиш, уни изчил равишда ошириб боришни тақозо этмоқда.

**Адабиётлар таҳлили ва методология.** Маълумки, “компетентлик” тушунчаси таълим соҳасига психологик изланишлар натижасида кириб келган. Шу сабабли компетентлик “ноанъанавий вазиятлар, қутилмаган ҳолларда мутахассиснинг ўзини қандай тутиши, мулоқотга киришиши, рақиблар билан ўзаро муносабатларда янги йўл тутиши, ноаниқ вазифаларни бажаришда, зиддиятларга тўла маълумотлардан фойдаланишда, изчил ривожланиб боровчи ва мураккаб жараёнларда ҳаракатланиш режасига эғалик”ни англатади.

Касбий компетентлик – мутахассис томонидан касбий фаолиятни амалга ошириш учун зарур бўлган билим, кўникма ва малакаларнинг эгалланиши ва уларни амалда юқори даражада қўллаш олинишидир.

Касбий компетентлик мутахассис томонидан алоҳида билим, малакаларнинг эгалланиши билан бир қаторда, ҳар бир мустақил йўналиш бўйича интегратив билимлар ва ҳаракатларнинг ўзлаштирилишини назарда тутади. Шунингдек, компетенция мутахассислик билимларини доимо бойитиб боришни, янги ахборотларни ўрганишни, муҳим ижтимоий талабларни англаш олишни, янги маълумотларни излаб топиш, уларни қайта ишлаш ва ўз фаолиятида қўллаш билишни тақозо этади.

Касбий компетентлик мураккаб жараёнларда, ноаниқ вазифаларни бажаришда, бири-бирига зид маълумотлардан фойдаланишда, қутилмаган вазиятда ўз-ўзини бошқара олиш ва муаммога ижобий ечим топа олишда яққол намоён бўлади:

Касбий компетенцияга эга бўлин учун мутахассис: ўз билимларини изчил бойитиб боради; янги ахборотларни ўзлаштиради; давр талабларини чуқур англайди; янги билимларни излаб топади; уларни қайта ишлайди ва ўз амалий фаолиятида самарали қўлайди. Фикримизча, мутахассиснинг компетентлигини унинг шахсий салоҳияти ва касби маданияти, маҳоратининг асосий компонентлари сифатида биргаликда ишлатганда янада мукамалликка эга бўлади. Бундай ҳолда, компетентлик касбий фаолиятнинг энг юқори даражаси ва шахсий ривожланиш модели бўлади.

Ўқитувчи ўз касбий фаолиятида муваффақият қозониш учун шахсий профессионал фазилатларга: билимга қизиқиш, ўзини билиш ва ўзини ривожлантириш; санъат; ўзига ва бошқаларга қатъийлик; ташкилотчилик; кузатиш ва ҳамдардлик; ҳамкорлика ишлашга мойиллик; аниқ маълумот билан ишлашга мойиллик; диққатни жамлаш қобилиятига;

ривожланган лексик қобилиятга; мантиқий қобилиятга; юқори ҳиссий барқарорликка эга бўлиши талаб этилади.

**Муҳокама ва натижалар.** Ўқитувчининг касбий компетентлиги тушунчаси ўқитувчининг шахсий имкониятларини ифодалайди, унга ўзи ёки таълим муассасаси маъмурияти томонидан ишлаб чиқилган педагогик вазифаларни мустақил ва самарали ҳал қилишга имкон беради. Бунинг учун у педагогик назарияни билиши, уни амалда қўллашга кодир ва тайёр бўлиши керак. Шундай қилиб, ўқитувчининг педагогик компетентлиги унинг касбий фаолиятини амалга оширишга назарий ва амалий тайёрлигининг бирлиги деб тушуниш мумкин. Психологик, педагогик ва махсус (мавзу бўйича) билим зарур, лекин булар ҳеч қачон касбий компетентлик учун етарли эмас. Уларнинг кўпчилиги, хусусан, назарий, амалий ва услубий билимлар интеллектуал ва амалий кўникма ва малакаларнинг олд шартидир. Ўқитувчининг касбий компетентлигининг тузилиши унинг педагогик маҳорати орқали очилади, улар ўқитувчининг энг хилма-хил ҳаракатларининг комбинацияси бўлиб, улар асосан педагогик фаолиятнинг функциялари билан боғлиқ бўлиб, кўп жиҳатдан ўқитувчининг индивидуал психологик хусусиятларини очиб беради.

Ўқитувчиларининг касбий компетентлиги таркиби ўқитувчидан яширин, аниқ ва амалий билим, когнитив фикрлаш қобилиятига эга бўлиш хусусиятларини ҳам ўз ичига олади. Айниқса, ўқитувчилар юқори мотивацияга, ижобий эътиқодга, тўғри кадриятларга ва хис-туйғуларини бошқариш қобилиятига эга бўлиши керак. Бу қобилият ва малакаларга асосланиб, ўқитувчилар мураккаб масалаларни ечишлари ва уларни ўқитиш масалаларини ечиш учун фанларга татбиқ этишлари мумкин. Ушбу ҳиссий қобилиятлар ўқитувчининг турли вазиятларда касбий фаолиятига ҳам таъсир қилади ва шу билан ўқитувчига топшириқни бажаришга ва талабларни бажаришга ёрдам беради.

Ўқитувчининг компетентлиги ҳақида А.И.Счербаков ва А.В.Мудрикнинг фикрича, дидактик маънода уларнинг барчаси учта асосий қисмга бўлинади:

- 1) янги педагогик вазият шароитида ўқитувчига маълум бўлган билимларни, ечимлари, ўқитиш ва тарбиялаш усулларини ўтказиш;
- 2) ҳар бир педагогик вазият учун янги ечим топиш;
- 3) педагогик билим ва ғояларнинг янги элементларини яратиш ва аниқ педагогик вазиятни ҳал қилишнинг янги мисолларини тузиш.

Қоюда тарихида айтиш жоизки, ўқитувчи таълим муассасасида фаолият олиб боради. У кўп вақтини талабалар билан интенсив мулоқот режимида, уларнинг диққат марказида туришга ёки ҳаракатланишга сарфлайди. Ана шу шароитда ўқитувчининг асосий қуроли: унинг компетентлигидир.

Педагог таълим жараёнида, ўз ишининг сифати, яъни талабаларнинг юксак даражада таълим-тарбия эгаллашлари учун юқори маънавий жавобгарликни ҳам ўз вазифаси сифатида англаши керак.

Ўқитувчи компетентлигини ривожлантириш таълим самарадорлигига эришишнинг муҳим таркибий қисмлардан бири. Педагог-олимларнинг таъкидлашича, энг муҳими, ўқитувчиларнинг профессионал ўқитувчи сифатида фаолият юритишидир.

Педагогик компетентликнинг муҳим мезонларидан бири бу ўқитувчининг олдига мақсад қўйиши ва мақсадга эриша олишидир. Мақсадлар мазмунли педагогик фаолиятни амалга ошириш учун зарур, улар унинг барча таркибий қисмларини, босқичларини уйғун бир бутунликка боғлайди. Ўқитувчи ўз касбий фаолияти устидан доимий мақсадли назоратга муҳтож, бу ўқув жараёнининг педагогик самарадорлигини таъминлайди.

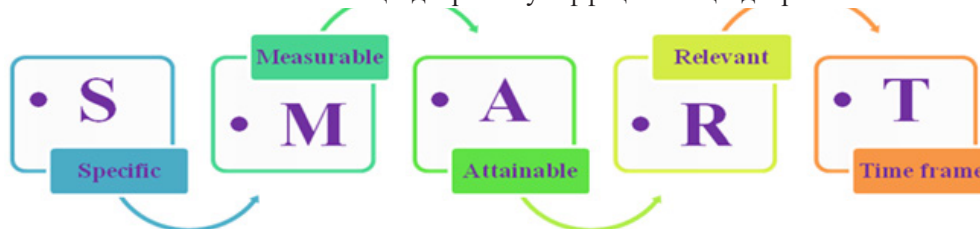
Ўқитувчилар ўз касбий компетентлигини ривожлантириш жараёнида ўзлари учун профессионал мақсадлар қўйишлари керак. Касбий ривожланиш ва мақсадларни белгилаш ёнма-ён ташкил этилиши лозим. Ҳақиқий ва эришиш мумкин бўлган мартаба ўқитиш мақсадларини белгилаш педагог хоҳлаган натижага эришишга ёрдам беради. Мақсадлар

вақт жадвалини белгилаш орқали ўлчаниши керак. Ана шунда биз ўқитувчи сифатида қанчалик узоққа боришимиз мумкинлигини кўра оламиз.

Ўқитувчилар учун касбий мақсадлар рўйхати шундай тузилиши керакки, мақсадлар қўйилгандан сўнг, ўқитувчи муваффақият туйғусига эга бўлиши учун унга интилиши керак. Бунинг учун педагог мақсадлардан ҳам фойдаланиши мумкин.

SMART таълим концепцияси – мавжуд манбаларга тез мослашувчанлик, мултимедианинг максимал хилма-хиллиги, таълим оловчининг савияси ва талаби даражасига тезкорликда мослашувчанликдан иборат.

SMART мақсадлари – муваффақият мақсадлари.



Аввало, ўзингиз ва ўқувчиларингиз учун SMART мақсадларни ёзинг.

“S(Specific - махсус)” ўзига хосдир. Мақсадингиз ёки мақсадни иложи борица аниқроқ қилинг. Сиз аниқ, қисқача сўзлар билан эришмоқчи бўлган нарсаларни айтинг.

“M(measurable - ўлчанадиган)” ўлчовни англатади. Мақсадингизга ўлчов бирлигини қўшиш. Субъектив эмас, объектив бўлинг. Мақсад қачон амалга оширилади? Бунга қандай эришганингизни қандай биласиз?

“A(Attainable - эришиш мумкин)” эришиш мумкинлигини англатади. Ҳақиқий бўлинг. Мақсадингиз сиз учун мавжуд ресурслар нуқтаи назаридан амалга оширилиши мумкинлигига ишонч ҳосил қилинг.

“R(relevant - мувофиқ)” ҳақиқийлигини англатади. У эрга бориш учун керакли фаолиятдан кўра, сиз истаган натижаларга эътибор қаратинг. Сиз шахсан ўсишни истайсиз, шунинг учун мақсадингизга эришишингиз мумкин, лекин оқил бўласиз ёки сиз умидсизликка тушиб қоласиз.

“T(time frame - вақт муддати)” вақти-вақти билан боғлиқ. Бир йил ичида ўзингизни муддати беринг. Ҳафта, ой ёки йил каби бир вақт оралиғини қўшинг ва иложи бўлса, муайян сана қўшинг.

Сиз баъзида Смартни иккита “А” лари билан кўришингиз мумкин - СМААРТ каби. Бундай ҳолда, биринчи А эришиш мумкин, иккинчиси ҳаракатга йўналтирилган. Бу сизни аслида уларни амалга оширишга руҳлантирадиган тарзда ёзишга ундашнинг яна бир усули.

Ўқитувчи карерасини олдинга силжитишнинг сири бу фикр юритиш, режалаштириш, тайёргарлик кўриш ва ҳаракат қилишдир. Ўтиб бораётган ҳар бир кун учун мақсадлар қўйиш вақт жадвалини ва диққатни жамлашни талаб этади.

Масалан, педагог ўз олдида қуйидагича мақсадлар қўйиши мумкин:

- ҳар чоракда (3 ой) касбий ривожланиш бўйича нутқ ёки семинарда қатнашишни;
- бир соатлик вебинарда иштирок этиш ва кўпроқ билмоқчи бўлган ёки нотаниш мавзу юзасидан янги маълумотларга эга бўлишни;

• маълумотни ўзлаштиринг ва янги билимларингиздан унумли фойдаланишни.

Педагог сифатида сиз ўзингизга қуйидаги саволларни беришингиз жуда муҳим:

- мен ўқув жараёнида нима қилишни хоҳлайман?
- менинг талабаларим энг яхши таълим муҳитига эга бўлиши учун қандай профессионал мақсадларни қўйишим керак?

- қандай қилиб талабаларим билан яхшироқ муносабатда бўламан? Ва ҳоказо.

**Хулоса ва таклифлар.** Касбий таълимни ривожлантиришни амалга ошириш ўқитувчилар учун ҳам, талабалар учун ҳам афзалликларга эга, лекин энг муҳими, бу ўқитувчиларнинг фақат бугунди кун учун эмас келажак давомида профессионал даражадаги касбий компетенцияга эга бўлишига ёрдам берувчи идеал усулдир.

Ўқитувчиларнинг компетентлигини ривожлантириш тажриба ортириш, ўзини ривожлантириш ва ўз-ўзини тизимли равишда баҳолаши натижасидир. Касбий ривожланиш расмий ва норасмий тажрибани ўз ичига олади. Самарали касбий ривожланиш ўқитувчиларнинг таълим ва таълим муассасасидан ташқаридаги фаолиятига боғлиқ. Касбий ривожланиш, шунингдек, ўқитувчиларнинг эътиқодлари ва хатти-ҳаракатлари билан ўқитувчиларнинг дарс жараёнидаги сифати ва амалиёти ўртасидаги муносабатларга ва шу билан бирга талабаларнинг ўрганиши ва ишлашига чуқур таъсир қилади. Касбий ривожланиш даражаси қанчалик юқори бўлса, талабанинг ишлаши шунчалик яхши бўлади. Бунинг натижасида давр талаб этган юксак билим ва қобилиятга эга мутахассис кадрлар сони кенгайди.

#### Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 29 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси / <https://president.uz/uz/lists/view/4057>. Б-12.
2. Муслимов Н., Усмонбоева М. ва бош. Педагогик компетентлик ва креативлик асослари / Ўқув-методик қўлланма. – Т.: 2015. – 120 б.
3. Щербаков А.И., Мудрик А. В. Психология учителя // Возрастная педагогическая психология / Под ред. А.В. Петровского. Гл. IX. М., 1991.
4. Тўрабоева М.Р. Technology of development of students' personal and creative competence on the example of pedagogical sciences // "European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences" Great Britain. 12/2020. Part 2. 16-18.
5. <https://www.rabota.tomsk.ru/professiograms/detail/7388565b-77f1-43fd-a45a-66cc6a928ac1#:~:text=%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%84%>
6. <https://info.wikireading.ru/54783>